

FINANCE, BANKING AND INSURANCE

Viacheslav Karashchenko, Postgraduate Student
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

Volodymyr Shuman, Postgraduate Student
State Scientific-Educational Institution
“Academy of Financial Management”
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-603-4-20>

TRANSFORMATION OF GRANT FUNDING MECHANISMS IN THE SCIENTIFIC SPHERE UNDER THE INFLUENCE OF GLOBAL CRISIS

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ГРАНТОВОГО ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВОЇ СФЕРИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ

Протягом останніх років світ зіткнувся з низкою глобальних криз – пандемією COVID-19, соціально-економічними потрясіннями, ризиками кліматичного характеру, воєнними конфліктами, які викрили вразливість звичних моделей економічного зростання та зумовили необхідність формування фінансових механізмів, які забезпечують стійкий розвиток. На наше переконання, саме наукові дослідження здатні запропонувати рішення, спрямовані на подолання викликів, але їхній онтогенез напряму залежить від фінансової підтримки. У цьому контексті грантове фінансування відіграє особливу роль, адже воно не лише забезпечує наукову сферу ресурсами, а й створює інституційну базу для формування довгострокової конкурентоспроможності економік.

Економічна стійкість забезпечує здатність економічних систем витримувати внутрішні та зовнішні шоки, підтримуючи стабільне функціонування в довгостроковій перспективі. Вказане поняття охоплює такі ключові компоненти як адаптивність, стійкість інституцій та креативність. Адаптивність передбачає швидке реагування на виклики шляхом перенаправлення наукових зусиль. Стійкість інституцій забезпечує збереження кадрового потенціалу, дослідницьких інфраструктур та організаційних практик, а креативність, в свою чергу – здатність генерувати нові знання та рішення навіть у періоди ресурсних обмежень [1].

Грантові механізми враховують та забезпечують ці складові завдяки пріоритетності напрямів, прозорому конкурсу і відбору кращих ідей, підтримці транснаціональних колаборацій та збереженню «наукового ядра» у часи криз [4].

У країнах Європи функціонують такі масштабні грантові програми, як Horizon Europe, бюджет якої на 2021–2027 рр. становить близько 95,5 млрд євро. У США ключову роль відіграють гранти Національного наукового фонду (NSF), а в Азії – інвестиції держави у поєднанні з корпоративними фондами (наприклад, у Японії та Південній Кореї).

До 2013 року в Україні спостерігалася позитивна динаміка витрат на R&D. Проте у 2014–2015 рр. внаслідок економічної кризи відбулося різке скорочення фінансування, після чого розпочалося відновлення зростання обсягів витрат, що тривало до 2021 р. [6]. У 2022 р. під впливом воєнних дій загальний обсяг фінансування R&D знизився до 17 117,8 млн грн, причому найбільш суттєве скорочення відбулося у фінансуванні фундаментальних досліджень та науково-технічних розробок, які традиційно займали найбільшу частку в структурі витрат у 2010–2023 рр. (20,7 % та 49,6 % відповідно у 2023 р.). Водночас у 2023 р. фінансування R&D в Україні було відновлено до рівня 21 348,1 млн грн, однак показник наукоємності ВВП знизився з 0,75 % у 2010 р. до 0,33 % у 2023 р. [5].

На прикладі пандемії COVID-19 стало очевидним, що саме грантові інструменти дозволяють швидко мобілізувати ресурси для розробки вакцин, новітніх медичних технологій та прогресивних цифрових рішень. Наприклад, програма ЄС «EUvsVirus» у 2020 р. профінансувала понад 100 міждисциплінарних проєктів за спрощеною процедурою [4].

В Україні інституційним провайдером грантового фінансування виступає Національний фонд досліджень України. Попри складні умови воєнного стану, фонд продовжує оголошувати конкурси, в тому числі, на підтримку молодих учених, а також грантові програми, спрямовані на інтеграцію української науки в європейський дослідницький простір. У 2023–2024 рр. одним із пріоритетів стала співпраця з Horizon Europe, де українські науковці отримали статус асоційованих учасників. Це дає змогу залучати додаткові ресурси й зберігати науковий потенціал навіть в умовах викликів воєнного часу [3].

Попри очевидні переваги, грантові механізми зіштовхуються з низкою проблем, серед яких можна виокремити географічну нерівність (зумовлена різним рівнем інституційної спроможності наукових установ: більшість ресурсів та успішних учасників конкурсів зосереджені у великих містах, тоді як регіональні заклади мають обмежений доступ до фінансування); бюрократичні бар'єри (тривалі процедури відбору знижують швидкість реагування на виклики у кризових умовах); короткостроковість (окремі гранти орієнтовані лише на вирішення нагальних завдань, залишаючи без уваги довгострокові фундаментальні дослідження) [2].

Трансформація механізмів грантового фінансування має передбачати створення кризових грантових резервів на рівні національних і міжнародних фондів, які могли б оперативно підтримувати дослідження у період глобальних шоків. Крім того, доцільним вбачається підвищення гнучкості грантових механізмів – скорочення термінів конкурсу, спрощення звітності, запровадження «швидких треків» для проєктів, що відносяться до кризових сфер. Водночас, необхідним є баланс між фундаментальними і прикладними дослідженнями, який можна забезпечити шляхом виділення частини грантів виключно на базові наукові дослідження, що формують основу довгострокової стійкості [1]. Розвиток механізмів співфінансування для країн із нижчим R&D-потенціалом сприятиме зменшенню регіональних диспропорцій. Вдосконаленню підлягає і система індикаторів стійкості через моніторинг впливу грантових програм за показниками збереження наукових кадрів, швидкості трансферу технологій, кількості міжнародних колаборацій.

Грантове фінансування довело свою ефективність як інструмент підтримки стійкості економік у кризові періоди [7]. Воно дозволяє не лише зберегти науковий потенціал, а й забезпечити швидку мобілізацію ресурсів для розробки та прийняття критично важливих рішень. Світовий досвід показує, що країни, які активно застосовують грантові механізми, демонструють вищу здатність до відновлення після криз та посилюють свої позиції в глобальній економіці.

Для України розвиток грантових механізмів фінансування наукових досліджень є не лише питанням інтеграції в європейський дослідницький простір, а й чинником економічної безпеки та відновлення після війни.

Література:

1. Буряченко А. Є., Жибер Т. В., Петруха С. В. Реалізація наукових досліджень у вищій освіті: особливості та перспективи. *Освітня аналітика України*. 2024. № 5 (31) С. 127–135. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-5-127-138>
2. Міністерство освіти і науки України. Наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність в Україні у 2024 році: науково-аналітична доповідь. Київ, 2025. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/budzhzet/2024/12/24/zvit-pro-ohlyad-vytrat-derbyudzhetu-hrant-pidtrymky-naukovykh-doslidzen-24-12-2024.pdf>
3. Національний фонд досліджень України. Звіт за 2024 рік. Київ, 2024. 128 с. URL: https://nrfu.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/report_2024_upd.pdf
4. OECD. Science, Technology and Innovation Outlook 2023: Enabling Transitions in Times of Disruption. Paris: OECD Publishing, 2023. 227 p. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-science-technology-and-innovation-outlook-2023_0b55736e-en/full-report.html
5. Petrukha N., Petrukha S., Karashchenko V., Shuman V. Financing the education and research sector in times of war. *Revista Eduweb*. 2024. № 18 (4). P. 286–296. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.04.19>

6. Олієвська М. Г., Петруха С. В. Фінансування освітньо-наукової діяльності в країнах з низьким рівнем доходів на душу населення. *Бізнес Інформ*. 2018. № 6. С. 103–109.

7. Petrukha N., Petrukha S., Alekseienco N., Kushneruk O., Mazur A. Social imperatives of public finance: war adaptation and principles of post-war recovery. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. № 3 (50). P. 358–371. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4031>